

Донець М. О.

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФОНДІВ
НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

У глобальному світі сьогодні для розуміння структур, у яких ми живемо, важливо аналізувати як одні актори міжнародної політики впливають на інші. У цій статті автор вивчає вплив міжнародних фондів (МФ) на громадянське суспільство в Україні. Третій сектор (благодійні, громадські організації та власне фонди) створює 3–9 % ВВП у розвинених країнах (5 % у Бельгії, 7,9 % у Канаді), 60 % представників громадянського суспільства (включно з волонтерами) зайняті у наданні послуг, 40 % із них зосереджені у наданні соціальних, медичних та освітніх послуг [1]. В Україні ці показники набагато менші, але все одно третій сектор – важлива складова економіки та розвитку країни. Організації громадянського суспільства (ОГС) впливають на створення політики держави, рівень їх розвитку асоціюють з рівнем розвитку демократії. Таким чином на прикладі впливу на українські ОГС міжнародних фондів можна дослідити вплив МФ на формування демократії в Україні.

Міжнародні фонди підтримують ті ініціативи, які, у першу чергу поділяють їх цінності. Це і є їх прояв культурної

«експансії» до країн, у яких вони діють. Це цінності демократії, рівності та гуманізму.

Автор статті про філантропічні (благодійні) тенденції у Канаді Е. Морена наголошує – глобальна філантропічна діяльність зростає, і міжнародний розвиток є явно сферою інтересів для окремих донорів і фондів. Наприклад, підприємець Джон Макколл оголосив про плани віддати близько мільярда доларів від продажу своєї компанії, щоб створити фонд, орієнтований на поліпшення здоров'я та освіти дітей (особливо в Африці). Такі тенденції в міжнародній філантропії представляють інтерес для організацій громадянського суспільства, які працюють у сфері міжнародного співробітництва. У Канаді, зокрема, багато таких організацій є членами Канадської ради з міжнародних відносин та співробітництва (CCIC) – коаліція близько 100 громад, орієнтованих на міжнародні проекти. Коли ми думаємо про фонди, зазначає Е. Морена, ми думаємо про фінансування ними ініціатив, але фактично діяльність фондів часто виходить далеко за межі цього: вони грають важливу роль у скликанні та створенні мереж, розробці та розповсюдженні знань. Існує всесвітній рух за зміцнення філантропії та розвиток інституційної спроможності ГО та фондів як на рівні країн, так і на глобальному рівні [11].

Оскільки приватний капітал зростає протягом останніх десятиліть, філантропічний сектор, і, особливо, благодійні фонди, виступають як відповідальні суб'єкти не тільки державах, але і на глобальному рівні [12].

Міжнародні фонди, таким чином, є акторами міжнародних відносин, а ще вони тісно взаємодіють з ОГС в Україні. Роботу МФ у сфері розвитку громадянського суспільства України важко переоцінити. Найчастіше саме вони стають донорами чи навіть роботодавцями для неурядових організацій (НУО), що дозволяє останнім розвиватись більш системно та власе підтримувати свою інституційну структуру.

За даними опитування фонду «Творчий центр ТЦК» 2014 року, відносини організацій громадянського суспільства з міжнародними донорськими організаціями є найбільш поширеним видом співпраці з ОГС в Україні. При цьому надання останніми фінансової або технічної допомоги – найпопулярніший вид

взаємодії (деякі організації також співпрацюють з донорами на вищому рівні як партнери або виконавчі партнери). З 2003 до 2014 рр. майже не змінилась кількість ОГС, які працюють з донорськими організаціями в якості грантерів (60 % у 2014 році, 61 % у 2011 р., порівняно з 60 % у 2010 р., 88 % у 2009, 84 % у 2007, 51 % у 2006, 46 % у 2005, 45 % у 2004, 48 % у 2003 роках) [8].

Представникам ОГС в рамках даного дослідження було також запропоновано назвати донорів, з якими вони співпрацюють найбільше. Найпопулярніші (44 %) виявився Міжнародний Фонд «Відродження». Також близько чверті ОГС співпрацюють з Агенцією США з міжнародного розвитку (USAID) та безпосередньо з Посольством США, 35 % та 33 % організацій відповідно. Ще 20 % ОГС співпрацює з Представництвом ЄС в Україні [8].

Міжнародний фонд «Відродження» (МФВ) заснований філантропом Джорджем Соросом у 1990 році. МФВ – одна з найбільших благодійних фондів в Україні, національний фонд, що входить до глобальної мережі Фондацій відкритого суспільства (Open Society Foundations). Місія МФВ – сприяти розвитку відкритого суспільства в Україні на основі демократичних цінностей через підтримку значимих громадських ініціатив. За роки своєї діяльності Міжнародний фонд «Відродження» сприяв змінам в країні. Завдяки зусиллям фонду було запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання, що дозволило подолати корупцію при вступі до вищих навчальних закладів.

Фонд сприяв першим професійним об'єднанням журналістів в Україні, руху проти цензури у ЗМІ та розвитку журналістських розслідувань, напряму впливає на розвиток громадянської журналістики та суспільства. Фонд підтримав також становлення незалежного екзит-полу, який став дієвим засобом громадського контролю за результатами виборів. Громадські кампанії за вільні та чесні вибори і забезпечення доступу до інформації про законодавчі акти, що регулюють діяльність НУО стали важливими проектами МФ. За підтримки Фонду в Україні запрацювала система безоплатної правової допомоги. Стала можливою замісна підтримувальна терапія (ЗПТ) та паліативна

допомога. За підтримки Фонду були перекладені українською мовою та видані близько 800 творів світової класики гуманітаристики.

Події в Україні 2014-2015 рр. створили нові виклики й можливості, які вимагали від громадянського суспільства і Фонду надшвидкої реакції, зусилля були сконцентровані на впровадженні та моніторингу ключових реформ, забезпеченні поваги до прав людини, протидії дискримінації та зміцненні міжнародної підтримки змін. За час своєї діяльності Міжнародний фонд «Відродження» підтримав 18 032 проекта, до реалізації яких долучилися понад 55 тис. активістів та організацій України на суму понад 200 мільйонів доларів США [5].

У 1992 р. було укладено двосторонню угоду між Україною та USAID про співробітництво. USAID виконує три завдання: формування ринкової економіки, сприяння розбудові демократичної політичної системи за участі громадян, реформування соціального сектору. На сайті Агенства йдеться, що у співпраці з широким колом партнерів, USAID допомогло становленню потужних незалежних ЗМІ, формуванню активного громадянського суспільства та ширшого підприємницького класу. За сприяння Агенства 1,8 млн. громадян України отримали державні акти на володіння земельними ділянками, була створена мережа правової допомоги новим приватним землевласникам, надавалася підтримка найменш захищеним суспільним групам – молоді, людям похилого віку та інвалідам. USAID також зробило багато у боротьбі проти туберкульозу та ВІЛ/СНІД, та в сфері поліпшення материнського та дитячого здоров'я. Не менш важливими є окремі ініціативи USAID, спрямовані на допомогу у протидії корупції та транскордонній торгівлі людьми [4].

Щодо проектів з розвитку спроможності громадянського суспільства в Україні варто зазначити наступні:

По-перше, Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання» (ICAP «Єднання» – виконавець проекту, що тривав та ще продовжує тривати з 11 липня 2014 року по 10 липня 2019 року). Це проект, що розвиває спроможність громадянського

суспільства та покликаний сприяти зміцненню організаційного потенціалу ОГС України з метою дозволити їм більш ефективно обстоювати права й інтереси громадян та здійснювати громадський контроль за діями влади [7]. По-друге, створення сприятливого середовища для діяльності громадянського суспільства в Україні. Виконавець проекту – Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД). Тривалість проекту з 11 липня 2014 року до 10 липня 2019 року. Загальна мета цього проекту полягає в тому, щоб сприяти формуванню кращого законодавчого та стратегічного середовища для діяльності громадянського суспільства, яке відповідає його потребам та відповідає європейським стандартам [9]. По-третє, програма сприяння малим проектам з Корпусом миру США у якості виконавця. Тривалість з 1 жовтня 2018 року по 30 вересня 2023 року. Головна мета проекту – розвиток потенціалу місцевих громад і організацій через надання невеликої фінансової підтримки на проекти жителів (особливо міст та селищ, де працюють волонтери Корпусу миру США) [2].

Європейський фонд за демократію діє як донорська організація у 16 країнах (країни Європейської політики сусідства). Він підлаштовується під потреби грантоотримувачів, працює гнучко з урахуванням стану країни. Фонд проводить регулярні консультації з відповідними інституціями ЄС та іншими суб'єктами з метою уникнення дублювання діяльності та координації взаємодоповнюваності і сукупної вигоди з інструментами підтримки ЄС. ЄФД використовує досвід держав-членів ЄС, які пройшли свого часу через перехідний період до демократії. На даний момент ЄФД фінансує 333 ініціативи, з них 63 ініціативи було підтримано в Україні [3].

Зокрема з ОГС фонд підтримує «Кримськотатарський ресурсний центр», що надає юридичну допомогу, інформацію про фінансування і можливості розвитку потенціалу для даної групи населення. Інформуючи про правовий захист, центр допомагає захищати громадянські, політичні та культурні права. Другий приклад інституційної підтримки ОГС – «Автомайдан Одеса». Це антикорупційна група, яка прагне стати агентом, що об'єднує активістів для боротьби з корупцією у стратегічно

важливому регіоні півдня України [3].

Національний фонд демократії (NED) є приватною неприбутковою організацією, яка присвячена зростанню та зміцненню демократичних інститутів у всьому світі. Щороку NED надає понад 1600 грантів на підтримку проектів неурядових груп за кордоном, які працюють на досягнення демократичних цілей у більш ніж 90 країнах. Сума гранта залежить від розмірів і об'ємів проекту, але середній грант надається на суму 50 000 доларів США на 12 місяців проекту. За час роботи фонду в Україні або для України було профінансовано 54 ініціативи на загальну суму 5,089,294 млн. дол. Наприклад, фонд надав 46,680 тис. дол. Львівській освітній фундації, що залучила 700 молодих людей з 25 регіонів України для участі в серії волонтерських таборів, що сприяли розвитку волонтерства та громадської активності, руйнували міжрегіональні стереотипи [6].

Таким чином, міжнародні фонди беруть активну участь в посиленні громадянського суспільства в Україні. Окрім прикладів, наведених автором у таких великих фундаціях як Відродження та USAID є ще фонди-виконавці, які вони фінансують (наприклад, Western NIS Enterprise, що розвиває підприємництво у USAID) [10]. Найчастіше міжнародні фонди та українські НУО працюють як грантодавець та виконавець проекту відповідно. Така донорська роль є надзвичайно важливою через неспроможність НУО ефективно працювати з державою та бізнесом чи мати сталу фінансову та модель. Однак є й негативні фактори впливу. А саме: деякі організації починають жити «від гранту до гранту», забуваючи для чого були створені в першу чергу та стаючи сліпими виконавцями волі фондів.

Список використаних джерел :

1. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток. *Часопис Київського університету*. 2013. № 3. С. 13–16.
2. Демократія, права людини та врядування. Проекти USAID. URL : <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/democracy> (дата звернення 17.03.2019).
3. ЕФД. Наша миссія. *Офіційний сайт Європейського фонду за демократію*.

URL : <https://www.democracyendowment.eu/uk/about-eed/> (дата звернення 17.03.2019).

4. Історія діяльності USAID Україні. URL : <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/history>
5. Історія. Фонд «Відродження». *Офіційний сайт МБФ «Відродження»*. URL : <http://www.irf.ua/about/irf/> (дата звернення 17.03.2019).
6. О программе финансирования National Endowment for Democracy//Офіційний сайт NED. URL : <https://www.ned.org/apply-for-grant/r> (дата звернення 17.03.2019).
7. Офіційний сайт проекту USAID ICAP Єднання. URL : www.isar.net.ua (дата звернення 17.03.2019).
8. Павливода Н. Стан та динаміка розвитку організацій громадянського суспільства України 2002–2013 роки: Звіт за даними дослідження. *БФ «Творчий центр ТЦК»*. 2014. 88 с.
9. Про Український незалежний центр політичних досліджень. *Офіційний сайт виконавця проекту USAID*. URL : www.ucipr.org.ua (дата звернення 17.03.2019).
10. Про фонд Western NIS Enterprise. URL : <http://wnisef.org/uk/> (дата звернення 17.03.2019).
11. Morena E. Thinking Globally? Canadian Foundations and Trends in International Philanthropy. *The Philanthropist*. 2008. Vol. 21. № 2. 151 p.
12. Paulsen T. International Politics Beyond States: Foundations and the Philanthropic Sector in Global Governance for the Medium of Paris Peace Forum. URL : <https://medium.com/paris-peace-foundations-and-the-philanthropic-sector-in-> (дата звернення 17.03.2019).

Рекомендовано до друку

– д. політ. н., професором Попковим В. В.